

Családszótár

Regényrészlet

férfi

Falusi környezetben ritkán használt szó. A nős férfit „ember”-nek (→ ember) nevezik, a nőtlent – az idősebbek – „legény”-nek, a fiatalok „fiú”-nak, a harminchoz közelebb állót „fiatalember”-nek, bizalmasan, argóban „pasi”-nak. Ilyen közegben a megnevezésnek ereje van. A fiú még nem ~. Az idősebb nőtlent legénynek nevezni megjelölés: nem sikerült megnősülnie, agglegény. Csökkentett értékű. A fiatalok a legény szót maradinak tartják; már mi sem használtuk. A fiúkkal való szórakozást, együtt járást – a régebbi „legényezés” helyett – „fiúzás”-nak neveztük. Persze, akinek egy idősebb ~-val van kapcsolata, az nem mondhatja, hogy fiúzik. De az ne is mondjon semmit. Így anyáék.

A ~ szó jelentéséhez e közegben egyfajta misztikus máz is kapcsolódik. A szexuális élet fényörve. A ~vá válás, amely sohasem pszichikai felkészültséget jelent, hanem az idézett tapasztalatot. „Meglett ~”: a fizikai érettséget jelöli. „Az már egy kész ~” – tiltakozott anya még a gondolatra

is, ha nagylány koromban egy harminc körüli férfira utaltam. Félelme a szexuális életre való „csábítás” lehetősége miatt éledt fel. „Az csak kihasználna téged!” Ezt a „kihasználná”-t → *apa* is gyakran emlegette fenyegető hangsúllyal, leginkább J. előtt. „Ne hagyd magad lejártni!” Ha értelmezhető köznyelvre fordítod, ez annyit jelent: *megkefélni*. De ezt *apa* sohasem mondta volna így. Perspektíva kérdése az egész: *apa* épp akkortájt volt „meglett ~” korában. Nem nagyon hiszem, hogy ilyesfajta vonzódás akár a gondolatai között is szerepelt volna. Számára a *falu szava* mindennél fontosabb volt. Minden-nél! Azt se bánta volna, ha kútba öltöd magad, csak a falu a szájára ne vegyen. Ez már majdnem paranoia volt nála. Hisz már egyáltalán nem úgy élte falunk a maga belső életét, mint ahogy ő képzelte. Mintha megállt volna vele az idő kereke valahol az ötvenes éveknél. A maga fiatal-sága tabuinál. Amit át kellett hágniuk, le kellett rombolniuk. S ez – úgy gondolom – benne mérhetetlen bűn-

tudatot, lelkiismereti válságot okozott. (Anyakomplexus. A rossz anya képzete. Nagyvanyámat háta mögött „sárkány”-nak hívta az egész utca. → *anya*)

A mi falunkban is éppúgy szóra-koztak a fiatalok mint bárhol másutt; mint a környező kisebb-nagyobb városokban. Szerelemből és anélkül szeretkeztek-keféltek fiatalok és öregek egyaránt; italoztak mértékkel és mértéktelenül, összeházasodtak és elváltak, szültek és abortáltak. Vagyis minden a maga kerékvágásában haladt. Csak valahogy a szüleink korosztálya élte meg másként a dolgokat. Gondolom, a hátukon durrant legnagyobbat a szexuális emancipáció ostroma. S ezzel nem egészen tudtak mit kezdeni. Nem mertek dolgokat kimondani. Apa például szavaktól is félt. Láttam a szorongást az arcán. Attól tartott, elkezdek olyasmiről beszélni, ami számára kényelmetlen, pl. néven nevezem a genitáliákat beszéd közben, s harmincon túl már nem bír pofon vágni. Perspektíva kérdése az egész. Ma már nagyon szeretném, ha egy harminc év körüli, „meglett ~” megpróbálna kihasználni! Anya arcán félmosoly. Pedig viccnek szántam.

A → *Balkán* térségében a ~ szent eszmény. Hatalom és érték. S nem csak anyyiban, mint az a mi társadalmunk zártabb közösségeit jellemzi. Hogy az apák fiakra vágynak, s általában jobban örülnek a fiú újszülöttnek.

4 V-né mesélte, hogy első, dél-szerb (mert az sem mindegy, hogy

milyen szerb: pl. vajdasági [azaz őslakos, régi], szerbiai [magyarosítva: „szerbijánác”], likai [magyarul ejtve: lícsány – a folyamatosan háborúzó és erőszakkal betelepülők többsége] – egymást sem kedvelik túlságosan, nemcsak minket, másnyelvűeket, de ezt csak az értheti, aki maga is itt él!), származású férjének családjában az asszony köteles volt felállni ültéből, ha a család valamely férfitagja (akárha gyerek is!) belépett a szobába. ~ jelenlétében ledőlni, lefeküdni pedig elképzelhetetlen súlyú ballépésnek számított. A mi szempon-tunkból V-né első férje egy brutális disznó volt, de abban a közösségben ez nem így működik. Az asszonyok is elfogadják ezt a szokásrendet. (Mit tehetnének?) A feleségverés nem nagy ügy. Nap mint nap olvashatni az újságban családi leszámolásokról szóló híreket. A feleség a hűtlenség gyanújába keveredett. El akart válni, és elvitte a gyereket. Összeveszett apa és fia a családi ünnepen. S az apa pisztolyt rántott... A legutóbbi parlamenti (skupština) szavazáson az ún. radikális beállítottságú pártok habzó szájjal és teljes testbevetéssel szavaztak a távortartási törvényjavaslat ellen. Mert mit gondolnak a nők! Majd kiprovokálják a verést (ez így hangzott el szó szerint!), s a bíróság eltávolíttatja saját házából/lakásából szegény, pofozkodni, feleséget ütle-gelni/rugdosni kényszerült embert. Ez nem vicc. Ez igaz.

Mit jelent a fogalom, „jó pasi”. S mit jelent az, hogy „jó nő”, ami-ért odavannak a ~ak. *Az, ami te már*

nem vagy! S ezért most szenvednem kellene? Ezt azért eléggé éreztetik is az emberrel. Inkább a nők, mint a férfiak. L. I. James Bond-os regényében kvázi erről szól vagy tíz oldal. Hogy a „nőíró”-nak (vagy a férjének) egyszer azt mondta valaki, hogy harmincon túl a nők *már nem olyan édesek*. S akkor következik az a nemtudomhány oldal nyöglődés arról, hogy az imádott kedves ugyanezt gondolja-e. Aki egyszer azt mondta, öltözködhetne szebben. S ez valamit jelent. Engem meg kurvára felháborított. Ismerem L. I.-t. Az egész szöveg csak arra való, hogy elmondhassa, ő még „jó nő” harmincon túl is, s rendkívül jól öltözködik. S az idézett leszólások tulajdonképpen elismerések. S a ~ vak. Vagy annak tetteti magát. Mert L. I. tényleg jó nő. Szó se róla. De ez nem az emancipáció. Ez a ~nak való legteljesebb mérvű kiszolgáltatottság.

Ezek szerint nem ér semmit az életem, mert figyelemre sem méltat egyetlen kisportolt pincérfiú sem, vagy a machoképzű úszómester az uszodában, a harmincas kalauz, vagy a „jó pasi” negyvenes vezető-oktató. (Inkább nyöglődik velem az autóban negyven órán át, nagyutcán föl, kisutcán le, mint inkább gerincre dobna.) S akkor ez most egy megaláztatás? S van még miért élnem?

Van-e ~ utáni múlhatatlan vágy?

A velem egykorú ~ak, a negyven körüliek, épp teljében vannak koruknak. A „meglett” ~kor. Azok, akiket gyermekkorom óta ismerek, nem tűnnek számomra annak. A gyerek, a

fiú arca néz vissza rám a háromgyermekes családapá képéből. Ezért nem értem azt az áhítatot, azt a felnéző tiszteletet, amit anya és asszonytársai tanúsítanak a kortárs ~ak, apáék iránt. Nagyanyáim korosztályát még értem. Kicsit más világ volt. Noha a „sárkány” magatartásából ez a női kisebbségérzet is hiányzott. Erőszakos asszony volt.

Mert ők ~ak. Magyaráz anya. De szavainak nincs értelme. Sőt, kicsit hamis is. Sokszor dicsérte apa tudását. Hogy ő maga nem vetekedhet vele tudásban, műveltségben. Mert apa okos ember. De azért kicsit úgy mondta, hogy benne volt, bizonyos tekintetben rátermettebbnek tartja magát. Amióta meghalt, apáról csak imperativusokban beszél. A halál nemesít. Nem egyedülálló példa anyáé. (Van olyan nőismerősöm, aki örökösen hullarészeg, utált férjéről beszél most a szentség hangsúlyával.) Jó ember volt, mondja anya. De szavai úgy hatnak, mintha kicsit győzködné magát is. Mi az, hogy jó?

Nincs ~ utáni múlhatatlan vágy. Harminc után a vágy ellenségérezetbe megy át. Egy ~, aki a gyerek elé helyezné magát. Harminc után a nővel nem az a baj, hogy már nem olyan édes, hanem hogy már nem szereti a ~t.

férfiagy

Az intellektuális felsőbbrendűség tudományosan vizsgálható biztosítéka. Pedig az egész felsőbbrendűség-ügy a test alsó fertályairól szól. A nőnek nem

kell törvény ahhoz, hogy ura legyen az életnek. Életre predesztinált. A → férfi felsőbbrendűségéről szóló jog- és szokásrend a férfiaknak kellett, hogy valamennyire „elkacsmarhassák” ezt a hatalmat a nőktől. És kitalálták a matriarchátusról és a patriarchátusról szóló legendát. Ahol a férfiak azért lettek felsőbbrendűek, mert vadásztak. A nők meg gyűjtögettek. Fogalmam sincs, vizsgálták-e már tudósok azt, mihez kell fejlettebb intellektus: az ismeretlen növények, termések felhasználhatóságának felismeréséhez és kialakításához, vagy a bunkózásához.

Állítólag nagyobb a térfogata mint egy női agynak, és másként működik.

Nehéz és felháborító kérdés. A férfiak nagyobb teljesítménye, sikeresebb életútja. S korai halála. A válasz, hogy szocializáció kérdése az egész. Ördögi folytonosság. Alig van kiút belőle. Gondoljunk bele! Amíg vannak anyához hasonló – általában nagyon szerető, nagyon rendes –, de nevelési-szokásjogi beidegződéseiktől menekülni képtelen asszonyok, addig nincs női egyenjogúság. Nincs. Mert arra nevelik lányaikat, hogy a „férfiak okosabbak”, a „férfi a családfő”, a „férfi az más”... Sztereotípiarengeteg. Mert ezt nagyon könnyű elhinni. Ha nem vagy magad ura, nincs felelősséged, kibújhatsz minden önálló döntéshozatal, kezdeményezés alól. Még ma is felháborít, ha felidézem azokat a jeleneteket, amikor anya apára hivatkozott. *Majd megkérdézzük apától. Apa nem engedi.*

6 *Én nem engedhetem... Én nem tudom,*

majd... Én nem mondhatok apának ellent. Kisütött a szájából a hazugság. Folyamatosan ellentmondott apának. Csak nem nyíltan. Ezzel a családfő-színjátékkal viszont hízelgett neki. Hogy ő az úr a házban. Ő mindennek megmondhatója. S közben semminek sem volt megmondhatója. De a látszat kellett, nem az igazi hatalom.

A ~ másként működik. Fejlettebb a kombinációs készsége. Pl. a nők nem tudnak sakkjátékban győzedelmeskedni a férfiak felett. P. J. megpróbálta. Ez ideig nem sikerült az élre törnie. Itt valami sántít. P. J. csak *egy nő* a sok férfi mellett, akinek nem sikerült az élre törnie. Hogy-hogy ezért csak P. J. a kevésbé fejlett intellektus, s az összes többi férfi nem.

A férfiak sportteljesítménye nagyobb távolságokat, magasságokat, súlyokat, időbeli teljesítményt stb. jelöl, mint a női határértékek. Természetesen ez megint egy nagy csúsztatás. Hiszen a világ férfitársadalmának kilencvenkilenc százaléka azt a szintet sem teljesíti, mint a legutolsónak célba érkező női versenyző. S akkor ők miért nem alávetettek?

A nők beszédkészsége viszont fejlettebb. Csak az a baj, hogy akik ezt mondják, tulajdonképpen pejoratív értelemben teszik. Úgy értik, a nők locsognak-fecsegnek. Ennek van szociális értelme. Az évszázadokig butának maradni kényszerített nők (s közben mennyi fényes kivétel termett mégis!) nem tehettek mást, mint lényegtelen dolgokról fecseg-

tek. S van ennek egy sajnálatosan általános érvényű vetülete. Nemcsak a nők, az emberek kilencven százaléka képtelen folyamatosan, értelmes formában kifejezni gondolatait.

A női nem jelen kori alávetettsége miatt nem a férfiak hibáztathatók. A nők. Még az sem igaz (L. I. regénybeli eszmefuttatásával szemben), miszerint a férfiak állítanak fel számunkra a szépség és szexepil karakterjegyeit. Még nem hallottam férfit, aki „bombázók”-ról komolyan beszélt volna. Szépnek lenni könnyebb, mint szembefordulni hosszú évszázadok rögzült értékrendjével. Elfogadni, hogy nem fog „úgy” szeretni anyád, s nem értékeli világbéli helyed apád...

Ezek szerint: életem legnagyobb dicsérete az volt, amikor valaki azt mondta nekem, hogy ~am van. Igaz, hogy ezt csak azért mondta, mert észrevette, hogy nem szeretek vásárolni (→ *vásárlás*), s hogy egy bevásárlóközpont közelsége nem hoz izgalomba. Budapesti tanulmányutunkról hazatérőben – betérve a Metróba (a metrókban való vásárlás mifelénk lassan státusszimbólum lesz! *Voltunk a Metróban, és akciós áron jutottam hozzá...*) – egyetemi kolléganőm merőkanalat vett.

férj

Ismeretlen, alig használt kifejezés falusi környezetben. Az „uram”, mondja anya. S a többiek. Még J. is, pedig ő városon él, s annak idején folyamatosan lázongott az álerköls életünket pokollá változtató jelenvalósága ellen. Nála ez az „uramozás” inkább a másik kultúrából, a balkáni férjijogú társadalmi szokásrend elfogadásából táplálkozik.

Aki azt mondja, „férjem”, önálló, ezért erkölcsi szempontból nem makulátlan nő. Ezért anya soha, egyetlenegyszer sem beszélt apáról úgy, mint a férjéről. S ebben is volt tettetés. *Az én uram.*

Még sohasem mondtam ki ezt a szókapcsolatot. De a „férjem”-től is idegenkedem. Mondtam, hogy a „párom”. De újabban ezt sem szerettem. Simán, a vezetéknevét említve beszélek róla. Van, aki megrökönyödik miatta. Távolságot jelent. Biztos. De legalább nyílt távolságot. S nem hazudott meghittséget.

A ~ birtokjeles szó, csak épp ez az értelme kikopott jelentésmezéjéből. Sértette a férfiintellektust. Hogy a nem alávetett származású férfi, aki a törvényeket írhatja és a szabályokat alakíthatja, egy *asszonyállat* tulajdonaként szemlélhető.

A férj éhséget jelent. A napi ételadag (a nő részéről érkező ellátás) követelményrendszerét. Has uralta intellektust. Szerintem ehhez a vágyhoz képest a szexuális kielégültségért felelős ösztön is második helyezett. Feltehetően még a vadászó-gyűjtőgető korszakból származik. A vadállatot nem volt elég csak lebunkózni.

Z. esetében az evés – nem a falás, a habzsolás értelmében – paranoia. Az éhenhalástól való félelem. Noha még sohasem éhezett. Az apja igen. Nehéz, nagy ínségekről mesélt, amit a fogságban élt át. Az volt a szerencséje, hogy nem dohányzott, s a cigarettaadagját elcsérelte élelemre. Mert vannak, akik még végszükségben sem tudnak szabadulni függőségeik-

tól. Ehhez persze a *lemondani tudás* férfiakra nem jellemző tulajdonsága is kellene.

Z. koszthoz való viszonya röhejesen misztikus. Leginkább reggel gyűlölöm. Mert engem meg a török kávé ébredés utáni fogyasztásához fűz hasonló kapcsolat. Ilyenkor még a → *gyereket* is legszívesebben kivágnám. De Z. ezt nem tudja a kávéról. Húsz éve ismerjük egymást, tizennyolc éve együtt élünk, de fogalma sincs arról, hogy mit szeretek. Ez a szocializációs különbség! A társ kívánságait lesni az *asszonyállat* tiszte. De azért kurvára tud bosszantani! Képtelen önzőség – nemcsak Z.-nél, általában a férfiaknál. Miért nem lehet kifigyelni, hogy a társunk a kenőmájast, és nem a csirkepástétomot szereti. Miért főz egy férfi a felesége születésnapjára fehér halból főtt halászlevet, ha tudja, hogy utálja... Mert arról is úgy véli, hogy tulajdonképpen érte, a ~ért van.

Rendszerint a második korty után kérdezi meg, hogy mit fogunk reggelizni. Mondjuk, a nyakába lötytyinthetném a kávé... Cs. G. második naplójában olvastam, hogy O.-t „reggeli szieszta megzavarása miatt” egy hónap leforgása alatt kétszer is kénytelen volt megverni. Cs. G., aki a demarkációs vonalon halt meg. A → *határon túli magyar* extravagáns példája.

Az ebéd iránt mutatott hűvösségem hiszterizálja Z.-t. Látni kellene. Apró rángások az arcán, majd céltalan ide-oda járkálások a szobában. Aztán

köhintés. Rám-rámtekinet. Majd végül kinyögi a kérdést: *Mit akarsz főzni ebédre?* Nem tudom. *De mire gondoltál?* Még semmire. *Mikor?* Majd. Belső robbanások sorozata. Néha a felszínre tör. Fuldokló ordítózás. Hogy nem törődöm semmivel. Pedig csak arról van szó, hogy reggeli környékén még nem hoz izgalomba a gondolat, ma még ebédelni is fogunk.

A négy évtizede folytatódó *dög-löttcsirke-tenyésztés* is az „éhenhalás” réme ellen tett látszatcselekvés. S a → *kert*, ahol a maguktól termő bogyós gyümölcsökön kívül néhány láda, később a kamrában rohadó alma és satnya, gusztustalan zöldségféle terem. És a nyári → *paradicsomfőzés*. A telet csak azért szeretem, mert nem terem paradicsom.

Ill.-ke most múlt négy, de már nem szeret ebédelni. Mint ahogy Z. körül senki sem. Elvonulva szeretünk enni. Amikor nincs reszkető izgalom. S nincs családi összetartozást imitáló tettetés. Szalonnát eszünk, és frizsiderből kivéve, forralás nélkül isszuk a tejet. Zsíros kenyér és sör. Ill.-ke bolti szörpöt fogyaszt élvezettel. Jól érezzük magunkat. A gőzölgő húslevesnél – L. I.-vel, a „jó nő” regényíróval ellentétben – nem. Mert mindig is túl sok volt körülötte a hazugság. A húsleves mint a hazugság metaforája.

Az Irodalmi Jelen regény pályázatának különdíjasa. Megjelenik az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatban (2007).